

‘Recht is maar recht als burgers het zo ervaren’

IVO AERTSEN

Annelien Keereman

Een algemene interesse in de menselijke natuur doet Ivo Aertsen besluiten om in het begin van de jaren '70 psychologie te gaan studeren. 'Mijn interesse in criminologie werd gewekt tijdens een studentenjob in de gevangenissen. Voor enkele doctoraatsprojecten nam ik psychologische tests af van gedetineerden om te peilen naar de gevolgen van een gevangenisverblijf.'

Na zijn studies kreeg hij het aanbod om met een tijdelijk contract in de Leuvense Centrale Gevangenis aan de slag te gaan. Hij blijft er vijf jaar. 'Met een aantal mensen uit Leuven hadden we besloten om een nieuwe organisatie op te richten: Justitieel welzijnswerk Leuven vzw. Er was nood aan fundamenteel nieuwe initiatieven.'

Met de staatshervormingen van 1980 en 1988 kwam die nieuwe werkvorm - 'het forensisch welzijnswerk' - onder de bevoegdheid van de Vlaamse gemeenschap. 'We hebben sterk gewerkt op alternatieven, en hebben zo ook slachtofferhulp uitgebouwd. Nu lijkt dat evident, maar in 1984 was er voor slachtoffers zo goed als geen aandacht. We hebben toen het eerste centrum opgericht, het maakte deel uit van de vzw Later heeft Minister Wathélet een van onze aanbevelingen in praktijk gebracht: er kwamen justitieassistenten voor slachtoffer-onthaal bij alle rechtbanken.'

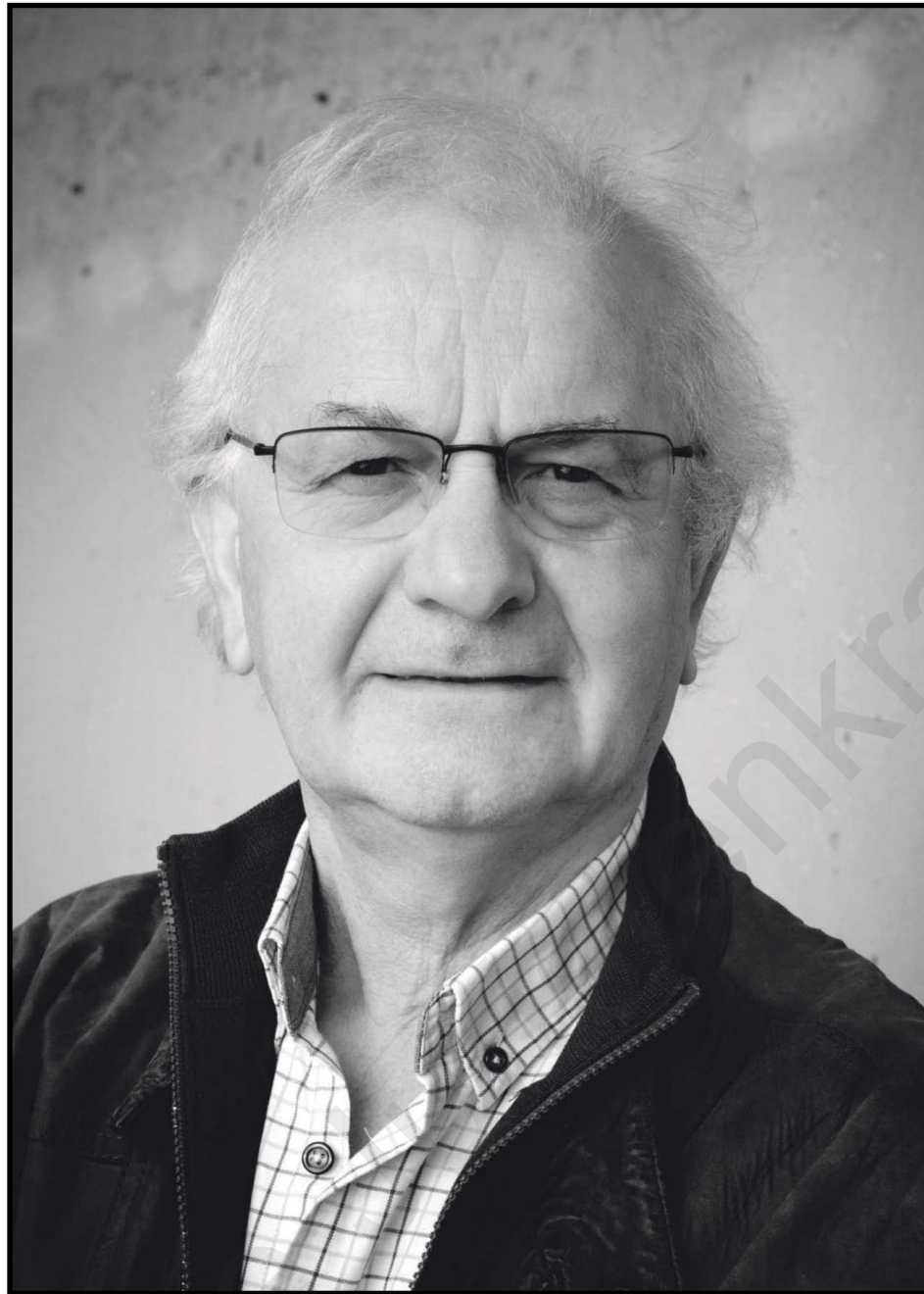
STEUNFIGUUR

Eind jaren '80 merkt Aertsen op dat in deze vorm van hulpverlening weinig kennis aanwezig was over de structuren van Justitie. 'Bij slachtofferhulp word je geconfronteerd met strafrecht, maar eigenlijk begrepen we daar niet genoeg van. Het recht heeft een eigen logica, een manier van denken, je moet niet alleen kijken naar de letter van de wet maar ook naar de ratio. We misten die fundamenten, die hadden we niet meegekregen in onze opleiding als hulpverlener.'

Dus gaat hij rechten studeren. 'Ik heb het gecombineerd met mijn job en heb de examens afgelegd voor de middenjury. Door de combinatie met mijn werkervaring kon ik de leerstof koppelen aan zaken uit de praktijk. De rechtenstudies boden mij een kennismaking met de brede samenleving via de weg waarop vrijwel alle levensdomeinen gereguleerd zijn. Ik had interesse in strafrecht en de hervorming, maar ook in ouderschap en slachtoffers, zowel individueel als op het niveau van het beleid. In het strafrecht vind je weinig antwoorden over de erkenning van doorleefde rechtsnoden en het herstel voor slachtoffers.'

Begin jaren '90 wordt Aertsen gevraagd om aan de KU Leuven de onderzoeksgroep van Tony Peters te vervoegen, onderdeel van wat later het Leuven Instituut voor Criminologie (LINC) zou worden. Vanuit zijn eerdere ervaringen met de dader- en slachtofferproblematiek raakt hij geïnteresseerd in herstelrecht. 'Lode Walgrave was op dat moment ook met dat thema bezig, op zoek naar een nieuwe invulling van het jeugdsanctierecht. We waren geïnspireerd door het buitenland, waar er projecten liepen met bemiddeling tussen slachtoffers en daders. Zoiets is zinvol voor allebei: het is responsabiliserend voor de dader en biedt antwoorden en herstel voor het slachtoffer. Het bood een nieuw perspectief aan het strafrecht en het jeugdrecht.'

Kan je het straf(proces)recht herdenken, zodat het een fundamenteelere plaats geeft aan het slachtoffer en minder stigmatiserend is voor de dader? 'Tot dan was het strafrecht louter gericht op schuld en op bestraffing van de dader. Kan je een methode van bemiddeling ontwikkelen voor ernstige misdrijven? Het zou dan geen alternatief zijn voor vervolging, maar een

Ivo Aertsen, een van de drijvende krachten achter de studie van het herstelrecht, ging op 1 oktober met emeritaat. 'Ik ben bezorgd over de recente besparingsoperatie bij de Vlaamse overheid. Ze herleiden beloftevolle organisaties tot uitvoerende instanties. Dat dreigt de creativiteit en de innovatie in het gedrang te brengen, en dat is nu net wat we vanuit de samenleving nodig hebben in de sector van het strafrecht.'

parallel pad. En indien ja, welke implicaties heeft dat dan voor de strafrechtspleging? Zo kwamen we in het gedachtegoed van het herstelrecht, met eigen waarden en principes, vanuit een eigen denkmodel om te kijken naar misdrijven, slachtoffers, daders en recht. 'Herstelrecht of 'restorative justice' vertegenwoordigt een brede internationale stroming, gesteund door internationale organen als de VN, Raad van Europa en EU. Het staat voor een algemene benadering, een nieuwe kijk op criminaliteit en strafrecht. Een concrete methode om dat nieuwe paradigma in de praktijk te brengen is slachtoffer-daderbemiddeling. Dat is de concrete werkvorm die meest wordt toegepast in Europa. 'Conferencing'- zoals bij ons 'herstelgericht groepsoverleg' (hergo) - domineert vooral in Angelsaksische landen. Daarbij betrek je bovendien steunfiguren van zowel slachtoffer als dader: personen die een belangrijke betekenis voor hen hebben. Dat geeft een andere dynamiek, met bijvoorbeeld de mogelijkheid van positieve en effectieve beschaamingsprocessen. Onderzoek toont aan dat het effect op het terugdringen van recidive dan ook groter is. Tegelijk wordt ook de omgeving van de direct betrokkenen constructief betrokken.'

MODELWET

Van 1993 tot eind 1995 loopt het eerste pilootproject 'herstelbemiddeling'. 'We hadden in Leuven een samenwerkingsverband uitgebouwd met het openbaar ministerie, rechters, forensisch welzijnswerk en balie, en in onderlinge samenwerking werd een bemiddelingsvorm voor ernstige misdrijven uitgewerkt. Die samenwerking werd vorm gegeven in een lokale stuurgroep - een model dat later navolging kreeg in andere arrondissementen. Vanaf 1996-97 werd die herstelbemiddeling met de steun van opeenvolgende ministers van Justitie stapsgewijs geïmplementeerd in het hele land.' Die vorm van herstelrecht met meerderjarigen werd verankerd in de wet van 22 juni 2005. Voor minderjarigen werden herstelbemiddeling en hergo als centrale instrumenten opgenomen in de nieuwe wet van 2006 op de jeugdbescherming. 'Vooral de wet van 2005 geldt internationaal als een modelwet: het maakt bemiddeling volgens wettelijk beschermde waarborgen mogelijk voor alle soorten misdrijven en voor elke ernstgraad, en dat in de opeenvolgende fasen van de strafrechtspleging.' Met de zesde staatshervorming ging ook die beleidsbevoegdheid naar de gemeenschappen.

Is die overheveling een goede zaak? 'Het Vlaamse niveau is traag geweest met haar visieontwikkeling en regelgeving. Aanvankelijk zag ik er een belangrijke kans in om het herstelrecht dichter bij de samenleving te brengen, om er een meer gemeenschapsgerichte justitie van te maken. Maar eigenlijk is het te vroeg om echt een oordeel te vellen of die operatie gelukt is. Wel ben ik bezorgd over de huidige besparingsoperatie. De Vlaamse overheid zou net de motor moeten zijn voor vernieuwing in de sec-

“
Een proces met louter de nadruk op het formele rechtbankgebeuren, is een verarmde manier om aan recht te doen.

tor, zodat justitie niet alleen een taak is van het instituut Justitie. Dat instituut is uiteraard van groot belang, maar er moet een veel grotere bijdrage komen vanuit de samenleving, wil dat rechtssysteem werkelijk herstel- en gemeenschapsgericht zijn. Recht is maar recht als het zo ervaren wordt door burgers, en die ervaring wordt gefaciliteerd door een effectieve deelname in het rechtsgebeuren.'

'Als je een proces voert met louter de nadruk op het formele rechtbankgebeuren, zonder reële deelname van hen die het meest betrokken zijn bij het probleem, is dat een verarmde manier om aan recht te doen. De complexiteit van de leefwereld waarin misdrijven tot stand komen, kan niet gevat worden in louter juridische categorieën. Justitie mist daarbij een unieke kans om aansluiting te vinden bij de rechtsbeleving van burgers. Bemiddeling kan daarbij een belangrijk aanknopingspunt bieden. Herstelrecht maakt niet alleen dialoog tussen conflictpartijen mogelijk, maar ook - zeker bij ernstige misdrijven - participatie en communicatie ten aanzien van het formele rechtsgebeuren. Op die manier doen we veel meer een beroep op de oplossingscapaciteiten van burgers en de samenleving in haar geheel. Dat is mogelijk mits het bieden van een veilig kader waar zuinig wordt omgesprongen met het strafrecht, waar processen van dialoog effectief ondersteund worden en waar het strafproces zijn polariserende benadering weet te overstijgen. Voor dat alles is niet alleen een gepast wettelijk kader nodig, maar ook, en vooral, een andere mentale insteek, een nieuwe rechtscultuur.'

Biografie

NAAM

Ivo AERTSEN
°1953

LOOPBAAN

- Licentiaat Psychologie, KU Leuven (1978)
- Medewerker psychosociale dienst gevangenis Leuven-Centraal (1979-1984)
- Medeoprichter en medewerker vzw Justitieel welzijnswerk Leuven (1984-1990)
- Licentiaat Rechten, KU Leuven (1992)
- Wetenschappelijk medewerker KU Leuven, Leuven Instituut voor Criminologie (1990-2001)
- Doctoraat Criminologische Wetenschappen, KU Leuven (2001)
- Gewoon hoogleraar, KU Leuven (tot 2019)